

Susreti dviju kultura

(Sándor Bene, Zoran Ladić, Gábor Hausner (ur.). 2012.

Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti.

Zagreb: Matica hrvatska. 558 str.)

U biblioteci Zbornici Matice hrvatske objavljen je 2012. godine zbornik radova s međunarodnoga hrvatsko-mađarskoga znanstvenoga skupa pod nazivom *Susreti dviju kultura: obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, održanoga u palači Matice hrvatske 1. listopada 2009. Predgovor su napisali urednici zbornika Sándor Bene, Zoran Ladić i Gábor Hausner.

U zborniku se u razmatranjima povjesničara, povjesničara književnosti, povjesničara umjetnosti i arheologa nastoje pronaći odgovori na mnoga pitanja o obitelji Zrinski - osobito o njihovu identitetu i značenju u povijesti hrvatskoga i mađarskoga naroda (sagledavajući ih u kontekstu vremena u kojem je obitelj Zrinski živjela), s naglaskom na braći Petru i Nikoli te njihovu djelu *Adriai tengernek Syrenaia* 1651./ *Adrianskoga mora Sirena* 1660. Kao lajtmotiv zbornika mogla bi se uzeti rečenica iz predgovora: „Ako bilo tko želi upoznati sebe samoga, prvo mora upoznati drugoga - put prema nama samima, prema onom što nam je vlastito, vodi preko poznavanja drugoga, *stranoga*“ (str. 8).

Urednici su apostrofirali da su i hrvatski i mađarski znanstveni krugovi, u suočavanju sa zajedničkom prošlošću, u povijesti često griješili prešućujući, odnosno po potrebi ignorirajući činjenice koje se nisu uklapale u promatranje Zrinskih kroz prizmu suvremenoga doba, odnosno 19. stoljeća, kada je ak-

tualizirano nacionalno pitanje. Proučavanje nacija i nacionalizama i kroz ovaj zbornik jasno pokazuje da izvorište treba potražiti u ranom novom vijeku.

Ovaj hrvatski zbornik nastavak je suradnje koja je započela s mađarskim zbornikom objavljenim u Budimpešti 2007: *Junačka galerija: Zrinski u mađarskoj i hrvatskoj povijesti*, čiji su urednici Sándor Bene i Gábor Hausner (s ukupno jedanaest radova, od toga osam mađarskih autora te samo tri hrvatska). Prvotna je ideja bila da se navedeni zbornik prevede na hrvatski jezik, ali ipak je prevagnulo da se održi još jedan međunarodni znanstveni skup i to u organizaciji Matice hrvatske 2009. U zborniku se nalazi osamnaest radova (osam radova hrvatskih autora i deset mađarskih) iz područja humanističkih znanosti. Sažetci su napisani na hrvatskom i mađarskom jeziku.

Prvi rad, „Knezovi Zrinski u 14. i 15. st. između staroga i novoga teritorijalnog identiteta“, napisali su Damir Karbić i Suzana Miljan. Rad opisuje formiranje novoga teritorijalnoga središta velikaške obitelji tijekom pet generacija: preseljenje iz Ostrovice u Zrin i stvaranje novoga značajnoga čimbenika na hrvatskoj (ugarskoj) povijesnoj sceni. Autori naglašavaju da se taj proces može pratiti kroz tri glavne sastavnice: odnos prema sjedištima i posjedima, klijentelske odnose i ženidbene strategije od sredine 14. do kraja 15. stoljeća što u tekstu, prema dostu-

pnim izvorima i literaturi, argumentirano obrazlažu.

Autori drže da su Zrinski prihvatili Zrin kao novo središte moći i to bez većih pokušaja probijanja njegovih granica prema susjedima. Kao jedino krizno žarište navode područje Komogovine koja je izdvojena s popisa posjeda Zrinskih. Priložena karta uz tekst zorno pokazuje područje posjeda Zrinskih. Podatke na koje se odnosi rad autori su donijeli u tablici (Prostorna distribucija članova klijentele knezova Zrinskih) i na shematskom prikazu (Ženidbene veze knezova Zrinskih s drugim hrvatskim velikaškim obiteljima), što olakšava praćenje zamršenih socijalno-obiteljskih odnosa.

Drugi tekst, „*Orlovo gnijezdo* obitelji Zrinski - plemićki grad Ozalj“, iscrpan je rad Krešimira Regana o povijesti grada Ozlja od prvoga spomena grada 1244. pa do današnjih dana. Naglasak je na utvrđivanju fortifikacijske posebnosti grada u odnosu na druge takve građevine iz toga doba. Današnji izgled grad je dobio tijekom 18. i 19. stoljeća. Njegovi vlasnici bili su, među ostalima, i knezovi Zrinski koji su tijekom stolovanja u njem (1550–1671) pridonijeli izmjeni izgleda grada. Rad je obogaćen fotografijama, tlocrtima i prikazima utvrde, a zanimljivost je uvrštenje najstarijega crteža ozaljskoga grada iz 1556. godine, autora Wolfganga Laziusa.

Treći rad u zborniku, „Prekogranična povezanost Nikole IV. i Nikole VII. Zrinskog“ (Geza Palfy), daje pregled historiografskih djela u kojima se proučavalo djelovanje ove dvojice istaknutih članova obitelji Zrinski tijekom 16. i 17. stoljeća. Autor zaključuje da su oni imali značajnu ulogu u povezi-

vanju hrvatsko-ugarskoga plemstva s habsburškim dvorom, ali su isto tako umjeli pridonijeti razvitku i očuvanju (obiju) svojih domovina.

Dragutin Feletar u radu pod naslovom „Značenje zrinskog Legrada i Novog Zrina u obrani od Osmanlija“ razmatra značenje navedenih vojnih utvrda smještenih na Muri i Dravi radi obrane od osmanlijskih napada. Legrad kao vojna utvrda postoji od sredine 16. stoljeća gotovo do kraja 17. stoljeća, dok Novi Zrin tu ulogu ima svega nekoliko godina (1661–1664). Uz Legrad se, za razliku od Novoga Zrina, razvilo i podgrađe (*suburbium*) sa statusom slobodnoga kraljevskoga trgovišta (*oppidum*). Koliko je veliko značenje imao Novi Zrin jasno kazuje podatak da je jedna od točaka, za koju su Osmanlije zahtijevale da se potpiše u Varšavskom miru, bila zabrana obnove utvrde Novi Zrin. Tekst je obogaćen i grafičkim prikazima uglavnom Novoga Zrina, s tek ponekim prikazom Legrada.

Peti rad, „Novi Zrin u svjetlu izvora i istraživanja terena“ napisali su Gábor Hausner (jedan od urednika zbornika), Lajos Négyesi i József Padányi. Kao svojevrсни nastavak prethodnoga rada (D. Feletara) autori razmatraju povijest vojne utvrde Novoga Zrina od 1661. do 1664. godine. Na temelju istraživanja izvora i literature zaključuju da Novi Zrin u ratu s Osmanlijama nije imao samo obrambenu ulogu već je služio i u planiranom napadačkom protuturskom ratu. U tekstu se spominje podatak da su ostatci utvrde nestali tijekom 18. stoljeća. S obzirom na nepouzdanost povijesnih izvora u utvrđivanju točne lokacije utvrde, mađarski su istraživači pokrenuli 2005. program terensko-

ga istraživanja kako bi se ona locirala. Autori navode da istraživanja nisu još gotova, ali je na temelju dostupnih rezultata mjerenja terena izrađena maketa utvrde.

Hrvoje Petrić u svom je radu „Prilozi poznavanju veza Zagreba i Zrinskih” pružio kratak i zanimljiv pregled gospodarskih i političkih suodnosa metropole i obitelji Zrinski. Obitelj Zrinski bila je vlasnik dviju građečkih palača i trgovina u kojima su prodavali svoju robu, ali za to nisu plaćali porez gradu. Također su neko vrijeme bili vlasnici Medvedgrada i rudnika na Medvednici. Posljednja iz obitelji Zrinski koju se može povezati sa Zagrebom bila je, kao predstojnica samostana klarisa, Judita Petronila Zrinski.

Sedmi rad u zborniku, „Pogled na povijest i slika nacije u epu Nikole Zrinskog“, napisao je István Bitskey. Autor razmatra utjecaj epa Nikole Zrinskoga *Obsidio Szigetiana (Opsada Sigeta/Sigetska opsada/Sigetska pogibelj)* na formiranje hrvatskoga i mađarskoga poimanja nacionalne svijesti i nacionalne povijesti. Bitskey misli da miješanje povijesnih činjenica s fikcijom utječe na formiranje svijesti čitatelja navedenoga epa, koji se po svojim karakteristikama može svrstati u barokni književni krug.

Sljedeći, osmi rad u zborniku, „Povijest jedne obiteljske povijesti (Rađanje i žanrovska pozadina genealogije Zrinskih)“, djelo je jednoga od urednika, Sándora Bene. Riječ je o opširnom radu o utjecaju rodoslovlja na formiranje svijesti o vlastitu identitetu. U izgrađivanju samosvijesti Bene izdvaja kao primjer Nikolu Zrinskoga na kojega je, drži, utjecala sklonost prema poraženim junacima, u kojima

se, međutim, ocrtava moralna pobjeda nad neprijateljem. Općenito, autor rada vjeruje da su na Zrinske i formiranje njihova identiteta utjecala tri čimbenika – Huni kao preteče Mađara, rodoslovna povezanost s Habsburgovcima te rani nacionalizam i jezično-kulturno buđenje u Hrvatskoj tijekom 17. stoljeća. Naglašava da se, bez obzira na vanjske čimbenike koji su utjecali na obitelj Zrinskih, nikada nije dovelo u pitanje njihovo hrvatsko podrijetlo. Povijest rodoslovlja odnosno propitivanje vlastite nacionalne svijesti Zrinskih autor pronalazi u *Memorii* Jurja Ráttkaya i u djelu Marka Forstalla *Stemmographia Mavortiae familiae comitum a Zrin*. U radu se mogu pronaći i podatci o povijesti genealogije, književne vrste na granici poezije i historiografije.

Deveti je rad napisao László Szörényi: „...i Mađar i Hrvat (Pojam domovine kod Nikole Zrinskog)“ u kojem analizira pojam *patria* kod braće Zrinskih. Autor promatra pojavu te riječi u mađarskim i hrvatskim rječnicima od 17. st. i značenje koje je imala u određenom vremenskom razdoblju. Autor drži da su braća Nikola i Petar Zrinski jasno razlikovali *domovinu* kao mjesto rođenja i *državu* te podupire ranije teze nekih mađarskih istraživača (Tibora Klaniczaya i dr.) o njihovu dualističkom patriotizmu. Ipak, konačan odgovor na to pitanje još se traži. U tekstu se autor za objašnjenje i obrazloženje svojih teza služio hrvatskim, mađarskim i latinskim izvornicima pjesama/tekstova.

Deseti je rad u zborniku „Očevi i sinovi – Naraštaji i vrijednosni sustavi u obitelji Zrinski“ (Ágnes R. Várkonyi). Autorica na temelju mnogih izvora razmatra pitanja generacijskih razlika

unutar obitelji Zrinski na koje utječu i promjenjivi odnosi Ugarske i Hrvatske. Polazišta su rada Nikola Zrinski i njegovo djelo *Opsada Sigeta*, u kojem je opisan verbalni sukob oca i sina, Nikole Zrinskoga Sigetskoga i njegova sina Jurja. U ključnom trenutku sin odluči živjeti po očevim naputcima i učenju („da nema ničeg svetijeg od *mrijeti za patriu*“) i tada dolazi u sukob s ocem koji ga želi poštediti te sudbine. Zaključak pisca je da „vrhunska vrijednost ne leži u junačkoj smrti već u opstanku“. U spjevu *Opsada Sigeta* pjesnik progovara o vrijednostima u 16. stoljeću ali i o vrijednostima u 17. stoljeću, kada je djelo napisano. Analizom korespondencije članova obitelji (osobito Nikole i Petra) autorica pokušava dokučiti koje su vrijednosti bile na cijeni u određenom povijesnom razdoblju i kako su se, to jest jesu li se uopće, mijenjale kroz generacije. Drži da su nasljednici, i nakon pogubljenja Petra Zrinskoga u Bečkom Novom Mjestu i pada moći Zrinskih, iskazivali svoju izvrsnost na razne načine, ali da je teško oteti se dojmu kako je ipak riječ o teškim i tužnim sudbinama.

Na bratsku komplementarnost i zrinšku konkordiju osvrnula se u svom radu „Dioskurska ikonografija braće Nikole i Petra Zrinskog u 17. st.“ Margarita Šimat Sveštarov. Autorica analizira nekoliko ikonografskih prikaza, počevši od 1636, kada papa Urban VIII. daruje Nikoli Zrinskomu knjigu s Horacijevim stihovima u posveti, kao znak prihvaćanja Nikole kao zrele osobe, zatim naslovnicu *Adrianskoga mora Sirena* (1651. i 1660), bakrorez Davida Manassera s dvojnim portretom (1663), Nikolin portret Jana Thomasa (1662–1663), dva bakroreza Gerharda

Bouttatsa s prikazom Nikole Zrinskoga (1664) te portret Adama Zrinskoga u bakrorezu Tobiasa Sadalera (oko 1675). Iz analize navedenih portreta autorica zaključuje da se uloga obitelji Zrinski može pratiti kroz više generacija (*herojska zrinska ikonografija*) - od protuturske obrane do trenutka okretanja ka duhovnim sferama života. Kao posljednji u nizu prikazan je portret Adama Zrinskoga, i to kao posveta, to jest retrospekcija obiteljske slave.

Ivan Golub u svom radu „Zrinski, Križanić i Lippayi. Tragovi dodira“ analizira njihov odnos u borbi protiv turskih osvajanja ali i bečkoga centralizma. Na početku rada donosi biografiju Jurja Križanića gdje navodi da je rođen u selu Obrhu, koje je bilo u posjedu staroga zrinskoga grada Ribnika (u tekstu je i fotografija navedene utvrde i panorame sela Obrha). U opsežnom i zanimljivom članku o Križanićevu životu i njegovim doticajima sa Zrinskim a i Jurjem Lippayem autor opisuje i povijest obitelji Križanić (od pradjeda Jurja kao vrsnoga *gospodarstvenika*) kroz povijest imanja Obrh. Sâm Ivan Golub istraživao je 1972. godine imanje Obrh i na njegov poticaj postavljena je u selu spomen-ploča o 300-toj godišnjici smrti Jurja Križanića.

U radu Gábora Hausnera, jednoga od urednika zbornika, „Posljednji junak obitelji Zrinski: grof Adam Zrinski (1662–1691)“, donose se podatci o Adamu Zrinskom, koji je u literaturi često bio negativno prikazivan. Prema samom naslovu rada može se zaključiti kakav je sud o njemu donio autor. Sin slavnoga oca (kojega nije upoznao jer je Nikola Zrinski 1664, kada je Adam imao samo dvije godine, nastradao u lovu), slijedio je stope svojih predaka

po obrazovanju, osjećaju za znanost i umjetnost te vojnim uspjesima, sve do pogibije kod Slankamena 1691. godine (poslije se proširila lažna informacija da nije poginuo, već pao u tursko zarobljeništvo).

Četrnaesti tekst, „Ivan Antun Zrinski, kraljev zatočenik“, rad je Jánosa J. Varge, u kojem se daje uvid u problematiku odnosa historiografije prema Ivanu Antunu Zrinskom s otvorenim pitanjem je li on bio urotnik ili žrtva spletke, na koje tek treba dati odgovor.

Márton Szilágyi daje književni osvrt o pjesničkom djelu Nikole Zrinskoga u radu „Rekanonizacija Nikole Zrinskog u mađarskoj književnosti s kraja 18. i početka 19. stoljeća“. Napominje da *Adrianskoga mora Sirena* (1651) nije ponovno tiskana sve do 1817, kada Nikola Zrinski postaje najznačajniji mađarski književni lik 17. stoljeća, no poprimivši romantičarske (književne i historiografske) odlike 19. stoljeća.

Péter Hajdu u radu „Uskrsnuće sigetskog junaka (Mikszáth i njegov roman *Nova Zrinijada*)“ oslikava roman/satiru *Nova Zrinijada* u kojem pisac oživljava Nikolu Zrinskoga i njegove suborce, ali ih smješta u 19. stoljeće. Hajdu naglašava da je roman pisan na temelju rezultata onovremenih historiografskih istraživanja.

O književnopovijesnom opusu Zvonimira Bartolića progovorio je Alojz Jembrih u radu „Bartolićeve književno-zrinske teme“. Pokojni je Bartolić, prema mišljenju autora, ostavio u zalag mnogim istraživačima bogatu ostavštinu o djelovanju pojedinih pripadnika obitelji Zrinski. Na kraju teksta, uz zahvalu na ostavštini, Jembrih navodi sve Bartolićeve radove o Zrinscima.

Posljednji u nizu rad je arheologa Drage Miletića „Prijedlog za projekt: Banovina - postojbina Babonića i Zrinskih“, u kojem naglašava loš odnos države i državnih institucija prema spomeničkoj baštini u navedenom području. Tekst se odlično nadopunjuje s fotografijama utvrda koje zorno dočaravaju, u većini slučajeva, njihovu zapuštenost i našu (državnu) nebrigu. Autor navodi obnovu plemićkoga grada Sokolca (Brinje) kao dobar primjer brige i svijesti o hrvatskom kulturnom blagu te predlaže da bi tako nešto trebalo učiniti i na širem prostoru Banovine (kostajnički Stari grad, gradovi Zrin i Pedalj te kašteli Gvozdansko i Prevršac, kao i mnoge druge vrijedne sakralne i svjetovne građevine).

Zbornik *Susreti dviju kultura* nudi niz zanimljivih i promišljenih studija koje daju mnoge odgovore na pitanja koja su tek u novije vrijeme bila ponovno propitkivana. Teme su obrađene iz različitih aspekata te su odličan izvor podataka za znanstvenike kojima je uža specijalnost nacionalna povijest (i općenito humanističke znanosti) osobito 16. i 17. stoljeća, a način na koji su teme obrađene traži od čitatelja dobro predznanje. Kao što su već neki autori naglasili u svojim radovima, pojedine aspekte povijesti obitelji Zrinski tek treba istražiti ili barem ponovno propitati s obzirom na novija historiografska dostignuća. Možemo se nadati da će suradnja hrvatskih i mađarskih znanstvenika, započeta 2007. godine, postati tradicija koja će se temeljiti na objektivnom proučavanju zajedničke prošlosti.

Josipa Maras Kraljević